

Unutulmuş Bir Şair: Reşid Fânî

A Forgotten Poet: Reshid Fânî

Şevket Enes Samancıoğlu

Arş. Gör., Karabük Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Karabük/Türkiye

Res. Asist., Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic History and Arts, Department of Ottoman Turkish and Islamic Turkish Literature, Karabuk/Türkiye

s.enessamancioglu@karabuk.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0003-1554-3780>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 11.04.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 01.06.2023

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2023

DOI: <https://doi.org/10.31591/istem.1280928>

Cite as / Atıf: Samancıoğlu, Şevket Enes; "Unutulmuş Bir Şair: Reşid Fânî". *İstem* 41 (2023), 159-184.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) / Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari- 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

Unutulmuş Bir Şair: Reşid Fânî

Öz

1877 yılında dünyaya gelen Reşid Bey, Mülkiye Mektebi mezunlarından. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde kaymakam olarak görev yapmış şair bir devlet adamıdır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında, Türk halkının çekmiş olduğu sıkıntılara ve göstermiş olduğu sayısız kahramanlıklara şahit olmuştur. Çevresi tarafından şair kişiliğiyle tanınan Reşid Bey'in hem Divan Edebiyatı hem de Yeni Türk edebiyatı nazım şekillerini kullanarak yazmış olduğu manzumeleri bulunmaktadır. Edebiyat tarihimizde unutulmuş isimlerden biri olan Reşid Fânî'nin ismi, son dönemde yazılmış biyografik kaynaklarda ve şuara tezkirelerinde geçmemektedir. Çocuk yaşlarından itibaren şiir yazmaya başlamış, yazmış olduğu şiirler bazı gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Bu gazete ve dergilerde "yüksek şair" ya da "Türk şairi" şeklinde nitelendirilir. Şahsi kütüphanemizde, satın alma yoluyla elde ettiğimiz, Reşid Fânî'ye ait üç adet yazma şiir kitabı bulunmaktadır. Şu ana kadar hakkında hiçbir araştırma ve incelemenin yapılmadığı Reşid Fânî'nin kronolojik hayatı, elimizde bulunan şiirlerinde okuyucuya aktardığı notlardan, şiirlerinin satır aralarında geçen ifadelerden, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan arşiv belgelerinden ve yaşadığı dönemde yayımlanan gazete haberlerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu çalışmanın amacı, şimdiye kadar üzerinde hiç çalışma yapılmamış, aradan geçen yüz yıla rağmen adı hiçbir çalışmaya konu olmamış, şiirleri kapak arasında kalmış bir şairin edebiyat dünyasına tanıtılması ve yeniden gün yüzüne çıkarılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Reşid Fânî, Fânî Çiçekler, Şiir.

A Forgotten Poet: Reshid Fânî

Abstract

Born in 1877, Reshid Fânî is a graduate of the Mülkiye School. He is a poet statesman who served as a district governor in the late Ottoman Empire and the establishment period of the Republic of Türkiye. During the First World War and the War of Independence, he witnessed the hardships suffered by the Turkish people and the countless heroism they showed. Recognized as a poet by his circle, Reshid Bey wrote verses using both divan literature and new Turkish literature verse forms. The name of Reshid Fânî, one of the forgotten names in our literary history, is not mentioned in recent biographical sources and poet's tedhkires. He started writing poetry as a child and his poems were published in some newspapers and magazines. In these newspapers and magazines, he was described as "high poet" or "Turkish poet". In our personal library, there are three manuscript poetry books belonging to Reshid Fânî, which we obtained through purchase. The chronological life of Reshid Fânî, about whom no research and analysis has been done so far, has been created based on the notes he conveyed to the reader in his poems, the expressions between the lines of his poems, archival documents in the Residency of The Republic of Türkiye Directorate of State Archives and newspaper news published during his lifetime. The aim of this study is to introduce a poet whose name has been forgotten and whose poems have remained between the covers despite the hundred years that have passed, to the world of literature and to bring them to light again.

Keywords: Turkish Islamic Literature, New Turkish Literature, Reshid Fânî, Fânî Flowers, Poetry.

Giriş

Edebiyat tarihimizde, yüzyıllar boyunca çok sayıda şair yetişmiştir. Bu şairlerden bazıları gönüllere ve yüreklere dokunan şiirleriyle unutulmamış, aradan geçen yüzyıllara rağmen şiirleri hâlâ okunmaya devam etmiştir. Fakat edebiyat tarihlerine, biyografi kitaplarına, şura tezkirelerine giremeyen, bu tür kitaplarda kendine yer bulamayan ya da çeşitli sebeplerden dolayı adı unutulmuş şairlerimiz de vardır. Hiçbir kaynakta adı geçmeyen bu şairler, zamanla tarihin tozlu sayfaları arasında kaybolup gitmiştir. Bu şairlerden bir kısmı, talihin onlar için sunduğu fırsatlarla yeniden gün yüzüne çıkmış, bazı şairlerin şiirleri bulunmuş, hayatı hakkında bilgiler toplanarak yeniden yaşatılmaya başlanmıştır. Babadan oğula geçen kütüphaneler ya da köy odalarında yalnızlığa terk edilmiş kitaplar arasında bir şiir kitabına, sahibi tarafından derlenmiş bir şiir mecmuasına ya da bir cönke rastlamak mümkündür. Günümüz edebiyat araştırmacılarının yaptığı araştırmalar incelendiğinde halen yeni şairlerin ya da şiir kitaplarının ortaya çıktığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu yenilikler bize, şairin yaşadığı edebî dönem ve sosyal hayatı hakkında önemli bilgiler verir. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarına doğru birtakım değişikliklerin görüldüğü Türk edebiyatında, neredeyse her şair döneminin getirmiş olduğu yeni arayışları ve yenilikleri şiirlerinde denemiştir. Muhteva ve üsluptaki bu değişikliklerin incelenmesi edebiyat tarihimiz için önem arz etmektedir. Bundan dolayı ortaya yeni çıkan her şair, bir şiir kitabı ya da bir şiir, edebiyat araştırmacıları için yeni bulunmuş birer hazinedir.

Adı şura tezkirelerinde ya da biyografi kitaplarında geçmeyen, şimdiye kadar hakkında bir çalışma yapılmamış, aradan geçen bir asra rağmen adı unutulmaya yüz tutmuş son dönem şairlerimizden biri de Reşid Fânî'dir. Reşid Fânî'den kendisinin derlemiş olduğu üç adet şiir kitabının asıllarının satın alma yolu ile elimize geçmesi neticesinde haberdar olduk. Yaptığımız araştırmalarla, yaşadığı dönemde önemli şairleri örnek aldığı, dergi ve gazetelerde yayımlanan şiirleri ile birtakım şairler tarafından tanındığı ve onlarla dostluklar kurduğu tespit edilmiştir. Şairin hem klasik usulle hem de Yeni Türk Edebiyatı anlayışı içerisinde yazmış olduğu şiirler bulunmaktadır. Çalışmamızda, Reşid Fânî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilecektir. Bu çalışmanın amacı, ortaya çıkmış yeni bir şairin ve eserlerinin edebiyat dünyasına tanıtılmasıdır.

Reşid Fânî, Osmanlı Devleti'nin son zamanları ile Cumhuriyet'in başlangıcında yaşamış, Vefa İdadisi ve Mülkiye mezunlarından olup ülkemizin çeşitli yerlerinde kaymakam olarak görev yapmış bir devlet adamıdır. Yapmış olduğu devlet görevi nedeniyle T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde kendisi hakkında yazılmış sicil kaydı ve bazı kararnameler bulunmaktadır. Reşid Fânî'nin kronolojik hayatı, bu arşiv belgelerinde ve elimizde bulunan yazma eserleri *Fânî Çiçekler*, *Türk Güneşi Türk'ün Eşi*, *Öyleyse Dostlar* isimli şiir kitaplarında yer alan bilgilere

göre oluşturulmuştur.¹

1. Reşid Fânî'nin Hayatı

Reşid Fânî hakkında arşiv belgeleri haricinde hiçbir kaynakta bir bilgi bulunmamaktadır.² Eserine yazmış olduğu notlar, şiirlerinin satır arasında geçen ifadeler kendisi hakkında edindiğimiz ilk elden ve tek kaynak bilgilerdir. Reşid Fânî'nin hayatı ve ailesi hakkındaki bilgiler, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulunan arşiv belgeleri ve şiirlerinin üzerine almış olduğu kendi notlarına dayanmaktadır.

1.1. Adı ve Mahlası

Reşid Fânî'nin asıl adı Mehmed Reşid'dir. "Fânî" şiirlerinde kullanmış olduğu mahlasıdır. Çeşitli yerel gazete ve edebî dergilerde yayımlanan şiirlerinde ve kendi kullanmış olduğu ifadelerde görüldüğü üzere çevresi tarafından daha çok "Reşid Fânî" olarak tanınmıştır. Elimizde bulunan eserlerde "Mehmed" adını hiç kullanmadığı, sadece imzasını attığı bir yerde "M. Reşid Fânî" yazdığı görülmektedir.³

Edebiyatımızda her şair, kendisini edebiyat dünyasına kullanmış olduğu mahlasla tanıtmıştır. Reşid Bey, yaklaşık otuzlu yaşlarına kadar şiirlerinde "Reşid" mahlasını kullanmıştır. "Fânî" mahlası ilk olarak, yazmış olduğu "Fânî Çiçekler" adlı manzumesinde kullanılmıştır. Kendisi de şiirinde dipnot olarak bu durumu söylemiş, bu şiirinin ardından tüm şiirlerinde bir daha "Reşid" mahlasını hiç kullanma-

¹ Şahsi kütüphanemizde bulunan bu eserlerden kaynak olarak kullandığımız bilgileri, ilgili dipnota eser adını ve sayfa numarasını vererek aktaracağız.

² Reşid Fânî'nin şiirlerinin yayımlandığı bazı dergi ve gazeteler üzerinde yapılan çalışmalarda, Reşid Fânî'nin adı geçse de şairin hayatı hakkında bir malumat olmadığı için bu çalışmalarda Reşid Fânî hakkında bilgi verilmemiştir. Reşid Fânî'nin isminin yer aldığı çalışmalar şunlardır:

Veysel Ergin, "Sinop'ta Cumhuriyet Devri Kültür Hayatını Yansıtan Bir Ayna: Edebî Sütunlar", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 1/2 (01 Aralık 2015), 268-303.

Veysel Ergin, "Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Basınında Kuzeyden Parlayan Bir Yıldız: Sinop Gazetesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 38 (09 Aralık 2015), 83-142.

Hakan Yekbaş, "Receb Vahî ve 'Leyle-İ Regâ'ib' Adlı Regâibiyesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/17 (2011), 219.

Fatma Fusun Kiroğlu, *Mütâreke Devri Türk Basınında Millî İztırâb ve Millî Mücadele ile İlgili Şiirler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992).

Orhan Güdek, *Halka Doğru Dergisi, Tahlili Fihrist, İnceleme, Seçme Metinler* (İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

Sabahattin Gültekin, "1928'de Yayımlanan Bir Taşra Dergisi: 'İrmak' Üzerine", *Gazi Türkiyat* 1/11 (01 Eylül 2012), 179-199.

Maksut Yiğitbaş - Hüseyin Özdemir, "Türkçü Bir Dergi: Halka Doğru ve Şiir Dünyası", *Edebî Eleştiri Dergisi* Takvîm-i Vekâ'i'den 1928 Yılına Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı (15 Aralık 2021), 249-263.

Yeliz Gençaslan, *İzler Mecmuası Üzerine Bir İnceleme, Açıklamalı Dizin ve Seçilmiş Metinler* (Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

Hüseyin Albayrak, *Dünden Bugüne Trabzon Basını (Trabzon, Batum, Gümüşhane, Rize, Giresun, Ordu ve Samsun Basını)* (Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, 2010).

³ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 1.

miş, şiirlerini “Fânî” mahlası ile yazmıştır. Şairin Fânî mahlasını ilk kez kullandığı beyit ve üzerine yazmış olduğu not şu şekildedir:

Fânî fenâlık içre bulmak diler bekâyı

Görmek diler cihânda bir şolmayan likâyı

*Fânî mağlaş bu şiirimiñ inşâdında sâniñ olmuş ve ilk defa bu şiirde yazılmıştır.*⁴

1.2. Doğum Yeri ve Tarihi

Reşid Fânî'nin doğum yeri hakkında hem sicil kayıtlarında hem de kendi yazmış olduğu ifadelerde farklı bilgiler bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki sicil kaydında geçen bilgilere göre hicrî 1293, sene-i mâliyye 1292 tarihinde Dersaadet'te (İstanbul) dünyaya gelmiştir.⁵ Bu tarihler miladi olarak 1877 tarihine denk gelmektedir. Elimizde bulunan *Fânî Çiçekler* adlı eserinde doğumu hakkında bilgi veren Reşid Fânî, buraya yazmış olduğu notta Karadeniz sahilinde bulunan Varna'da doğduğunu söylemektedir. Kendi verdiği bilgilere göre Reşid Fânî, 17 Zilhicce 1293, 20 Kânun-ı evvel 1292, 2 Kânunusani 1877 Salı günü saat üçte Karadeniz sahilinde bulunan Varna'da dünyaya gelmiştir.⁶ Kendi doğum tarihi için tarih düşüren şairin ilgili beyti şu şekildedir:

Nihâyet ben dañî dünyâya Hağ'dan “armağan” oldum

Vücûd nâyında inler bir nevâcık, bir figân oldum

*“Armağan” ebced hesabıyla sene-i mâliyye-i vilâdetim olan 1292'ye işâretidir.*⁷

1.3. Ailesi

Reşid Fânî'nin babası İbrahim Rağıp Efendi, annesi Hatice Kişver Nur Hanım'dır. *Fânî Çiçekler*'de babasının vefatı sonrasında yazmış olduğu “Mersiyye-i Hazret-i Peder” başlıklı manzumesinde ailesi hakkında bilgiler veren Reşid Fânî, ailesinin Üsküdar Karaca Ahmet Sultan Türbesi civarında metfun olduğunu söylemektedir. Manzumeye yazmış olduğu notta ayrıca, baba tarafından dedelerinin isimleri de yazılmıştır. İbrahim Rağıp Bey'in babası el-hâc Adnî Efendi, onun babası Abdullah Efendi, onun babası Abdurrahman el-Konevî'dir.⁸

Reşid Fânî'nin babası İbrahim Rağıp Efendi, mahkeme reisliği ve kaymakamlık görevlerinde bulunmuş bir devlet adamıdır. Bu hizmetleri dolayısıyla T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde Reşid Fânî'nin babası İbrahim Rağıp Efendi'nin sicil kayıtlarına da ulaştık. Burada İbrahim Rağıp Efendi'nin Divan-ı Hümayun

⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 36.

⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*, No. 92, Gömlek No. 331.

⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 506.

⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 100.

⁸ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 123.

kâtiplerinden Adnî Efendi'nin oğlu olduğu, 1251/1836 senesinde İstanbul'da doğduğu yazmaktadır. Divan-ı Hümayun kaleminde, mühimme odasında ve ticaret mahkemesinde görev yapmıştır. Kıbrıs Limasol kazasına kaymakam olarak tayin edilmesiyle ilk kaymakamlık görevine başlamıştır. Ancak adanın havasının kendisine iyi gelmediğini gerekçe göstererek bu görevden istifa etmiştir. Daha sonra 1873 yılında Varna Ticaret Mahkemesi riyasetine tayin olmuş, 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşları sonunda bu bölgeler Osmanlı Devleti'nin elinden çıkıncaya kadar burada kalmıştır.⁹ Reşid Fânî, İbrahim Rağıp Efendi ve Hatice Kışver Nur Hanım'ın tek çocuğu olarak burada dünyaya gelmiştir. İbrahim Rağıp Efendi'nin Varna'dan sonraki görev yeri Amasya Sancağı Bidayet Mahkemesi Ceza reisliğidir. 1888'de kanuna aykırı işler yaptığı gerekçesi ile görevinden azledilir. Karara itiraz eden İbrahim Rağıp Efendi'nin, suçsuz olduğunun anlaşılmasından sonra Ocak 1890 tarihinde Bursa Yenişehir kaymakamlığına ataması yapılır. Yenişehir yerel basınında yer alan bir çalışmaya göre, İbrahim Rağıp Efendi'nin son görev yerinin Yenişehir Kaymakamlığı olduğu ve 1892 tarihinde burada vefat ettiği yazmaktadır.¹⁰ Bu gazete makalesinin İbrahim Rağıp Efendi'nin başka bir sicil kaydından¹¹ yararlanılarak oluşturulduğu görülmektedir. Bu sicil kaydında İbrahim Rağıp Efendi'nin Yenişehir kaymakamı olarak atanmasından sonraki görev yerleri yazmamaktadır. Bu sebeple makale yazarının, İbrahim Rağıp Efendi'nin son görev yerinin Yenişehir olduğunu ve burada vefat ettiğini tahminen yazdığını düşünmekteyiz. Bizim ulaştığımız diğer arşiv belgelerinde ise İbrahim Rağıp Efendi'nin Yenişehir Kaymakamlığı'ndan sonra Molivo kazasına tayin edildiği ve rahatsızlığı nedeniyle¹² bu görevi esnasında Ekim 1894'te emekli olduğu¹³ yazmaktadır. İbrahim Rağıp Efendi geri kalan yaşamını İstanbul'da geçirmiş, 25 Ekim 1912'de vefat etmiştir. Üsküdar Karaca Ahmet Sultan türbesi civarında metfundur.¹⁴

Reşid Fânî'nin annesi Hatice Kışver Nur Hanım hakkında çok malumat sahibi değiliz. Şair, annesi için yazmış olduğu şiirlerinde ve şiirlerin üzerine yazdığı notlarda annesi hakkında kısa bilgiler vermektedir. Hatice Kışver Nur Hanım, Kafkasyalıdır. Şiirde geçen "Ey anneciğim! Geldi babam aç ana âğûş" ifadesinden bildiğimize göre eşi İbrahim Rağıp Efendi'den önce vefat etmiştir.¹⁵ Şiir okumayı ve şarkı söylemeyi çok seven Hatice Hanım, oğlu Reşid'e şarkı söyler veya beraber söylerlermiş. Reşid Fânî, manzumelerinde "biricik evladı" olduğu annesinden özlemle bahseder:

⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*, No. 18, Gömlek No. 413.

¹⁰ Salih Erol, "Osmanlı Döneminde Yenişehir Kaymakamları (ve 1890 Yılında Atanmış Bir Kaymakamın Biyografisi)", *Yenişehir Gazetesi* (Ocak 2013), 12.

¹¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [İ.DH.]*, No. 1166, Gömlek No. 91142.

¹² Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]*, No. 205-8, Gömlek No. 4.

¹³ (BOA), *[DH.SAİD.d]*, No. 18, Gömlek No. 413.

¹⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 123.

¹⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 123.

Āġūşuñu aç annecigim! Geldi Reşid'îñ;
 “Ey âteş-i ‘aşk” şarkısına eyledi āġāz,
 Nevmîd-i elem göñlüme hiç yok mu nüvîdiñ?
 Bir kâhķaha-i büm ile eyler bu dil āvāz!
 Şar rûĥumu rûĥuñla biraz şen olayım ben!
 Bir bülbül-i şūrîde-i gülşen olayım ben!¹⁶

Reşid Fânî'nin manzumelerinde geçen ifadelerden iki evlilik yaptığı anlaşıl-
 maktadır. İlk eşi Fatıma Hanım, Reşid Fânî'nin Sinop'ta bulunduğu 1917-1919 yıl-
 larında verem hastalığına yenik düşerek vefat etmiştir:

Verem oldu, sevgili, melek ĥüylü Fâţımacık!
 Ölümüne aġlattı hem İslām'ı hem Rüm'u¹⁷

Yaklaşık yirmi yıllık hayat arkadaşlığının ardından kaybettiği eşi için çok
 üzülen Reşid Bey, şiirlerinde çok ağladığını, çok yalnız kaldığını, karalar bağladığını,
 ocağının tütmeyip kapısının açıkta kaldığını söylemektedir. Bu matemi şûh bir
 kadın gelip kaldırmıştır. Bu kişi de ikinci eşi Halide Hanım'dır. Halide Hanım'ın
 ismini ona ithaf ettiği “Bir zamanki hâlim” başlıklı manzumesinden öğreniyoruz.¹⁸

Reşid Fânî, şiirlerinde çocuklarından da bahsetmiştir. Bir manzumesinde
 yedi evladı olduğunu söylemektedir.¹⁹ İlk eşinin vefatından sonra yazmış olduğu
 bir manzumede ise “altı evlad babasıyım” ifadesini kullanmış, yine aynı manzume-
 de:

Üç kız iki oġlan evlād acısına katlandım;
 Yirmi yıllık karım öldü, firķatine ben yandım

diyerek toplam beş evladının vefat ettiğini bildirmiştir.²⁰ Bu ifadelerden yola
 çıkarak en az yedi çocuğunun dünyaya geldiğini söyleyebiliriz. Şiirlerinde yer ver-
 diği çocuklarının isimleri ise Mustafa Şevket²¹, Mahmud Tarık²², Hasan Raġıb²³'tür.
 Diğer çocuklarının isimleri bilinmemektedir.

1.4. Eğitimi

Reşid Fânî, Amasya Rüşdiyesi'nde ilkokulu, Beşiktaş ve Yenişehir Rüşdiyele-
 ri'nde ortaokulu, Vefa İdadisi'nde lise eğitimini tamamlamıştır. Eylül 1896'da baş-
 ladığı Mekteb-i Mülkiyye-i Şahane'nin yüksek kısımlarını “aliyyü'l-‘âlâ ve karîbu'l-
 ‘âlâ” mertebeleri ile Temmuz 1899 tarihinde bitirmiştir.²⁴ Sicilinde, Türkçeden

¹⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 565.

¹⁷ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 46.

¹⁸ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 44.

¹⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 585.

²⁰ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 33.

²¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 100.

²² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 630.

²³ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 46.

²⁴ (BOA), [DH.SAİD.d], No. 92, Gömlek No. 331.

başka Fransızca ve Ermenice dillerini bildiği yazmaktadır. Elimizde bulunan *Fânî Çiçekler* adlı eserinde öğrencilik yıllarında yazdığı şiirlerden örnekler vardır. “Vefa İdadisinde yazdıklarımın” başlığı ile oluşturulan bölümde şair, “mektebin birinci senesinde, ikinci senesinde, üçüncü senesinde” başlıklarıyla yazdığı manzumelere örnekler vermiştir. Burada yer alan manzumeler incelendiğinde, şairin şiir yazma kabiliyetini geliştirmeye çalıştığı; Fuzuli, Leyla Hanım gibi şairlerin gazellerine nazireler yazdığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde, yaşadığı devrin sultanı II. Abdülhamid’in doğum ve cülus yıldönümleri münasebeti ile yazmış olduğu manzumeler dikkat çekicidir. Reşid Fânî’nin babasının görevi nedeniyle Amasya’da başlayan eğitim hayatı, Mekteb-i Mülkiyye-i Şahane ile son bulmuştur. Arşiv belgelerindeki ifadeler onun başarılı bir öğrenci olduğunu göstermektedir.²⁵

1.5. Tarikatı

Reşid Fânî’nin şiirleri incelendiğinde tasavvuf edebiyatında sıklıkla kullanılan mazmun ve ifadelerle çokça yer verdiği görülmektedir. Özellikle yazmış olduğu gazellerin büyük çoğunluğunda, manzumenin üslubunu ve muhtevasını tasavvuf düşüncesi oluşturmaktadır. Reşid Fânî’nin şiirlerinde tasavvufi unsurlara yer vermesinin en önemli sebebi, onun bir şeyh efendiye müntesip olmasıdır. Nakşibendiyye tarikatının Halidiyye kolundan Şeyh Hüseyin Veli Efendi’den ders almış olan Reşid Fânî, intisabı esnasında irticalen yazmış olduğu gazele eserinde yer vermiş ve şu notu düşmüştür:

“*Sultānu’l-‘arīfīn, ğavşu’l-vāşilīn, hādī-i tarīk-ı hidāyet, nūr-ı vücūd-ı ḥakīkat, gül-gonca-i bāğ-ı Feyz’ullāh el-Ḥalīdī Ḥazret-i Ḥüseyin Velī Efendimize ešnā-yı intisābda irticālen yazılmışdır.*”²⁶

Reşid Fânî, “Küçük Hüseyin Efendi” namı ile meşhur Hz. Hüseyin Veli Efendi’ye müntesiptir. Hüseyin Vassaf, Küçük Hüseyin Efendi’nin “hakikatte büyük bir adam olduğundan şüphe edilmeyen muhterem bir zat” olduğunu söyler.²⁷ Küçük Hüseyin Efendi’nin dergâhı Kocamustafapaşa’da, kabri Eyüp mezarlığında bulunmaktadır.

Reşid Fânî, eserinde şeyhi için manzumeler ve naatlar yazmıştır. Dünyalık işlerden şeyhinin himmeti ile kurtulduğunu, çektiği ızdırapların irfan halkası ile son bulduğunu söyler. Şeyhinden uzak kaldığı zamanlarda ona olan hasretini dile

²⁵ Reşid Fânî’nin Sicill-i Ahvâl defterinde yer alan eğitimi hakkındaki bilgilerde şu ifadeler yer almaktadır:

Amasya ve Beşiktaş ve Yeñişehir mekâtib-i rüşdiyyesinden ve muahharan Mekteb-i Mülkiyye-i Şahâne i’dadî ve ‘Alî kısımlarında mürettib dersleri tahşil ederek Yeñişehir Mekteb-i Rüşdiyyesi’nden ‘aliyyü’l-a’lâ dereceden fi 15 Eylül 1307 ve Mekteb-i Mülkiyye-i Şahâne i’dadî ve ‘alî sınıflarından ‘aliyyü’l-a’lâ ve qarīb-i a’lâ mertebelerden fi 7 Eylül 1312 ve 30 Haziran 1315 tarihli şehadet-nâmeleri almıştır.

(BOA), [DH.SAİD.d], No. 92, Gömlek No. 331.

²⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 162-163.

²⁷ Küçük Hüseyin Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2015), 2/327.

getirdiği şiirler kaleme alır. Reşid Fânî'nin şeyhine intisabı esnasında irticalen yazmış olduğu gazel şu şekildedir:

*Dil bir âteşzâra düştü gül yanar, bülbül yanar
Câme-i h'âbım yanar, destimde câm-ı mül yanar*

*Sâye-i zülf-i nigâra kaçmağ isterdim fakat
Gördüm âteşler içinde kâkül-i sünbül yanar*

*Göz gözü görmez 'alevler içre kalmış kâ'inât
Ol serây-ı lâ-mekânda gayrı cüz' ü küll yanar*

*'Aşk odu düşmüş meger ma'sûka 'âşık n'eylesin
Şu'leriz olmuş kızarmış ruhları ol gül yanar*

*Öyle yan kim Fâniyâ bir zerre varlık kalmasın
Var olan ancak O'dur zâtında 'aql-ı küll yanar'²⁸*

1.6. Memuriyet Hayatı

Kaymakam, kaza ve mal müdürü yetiştirmek amacı ile açılan Mekteb-i Mülkiye'den Temmuz 1899'da mezun olan Reşid Fânî'nin ilk görev yeri Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'dir. Burada üçüncü sınıf mülâzımlığa atanarak yirmi kuruş maaşla devlet hizmetine başlamıştır. 20 Mart 1900 tarihinde, Maliye Nezaret-i Celilesi Mektubi Kalemi kâtipliğine atanan Reşid Bey, aynı yılın haziran ayında İzmit sancağı mutasarrıflığı maiyet memurluğuna nakledilmiştir. Burada kaymakamlık stajını tamamlamıştır. Stajın ardından, kaymakam olarak atandığı ilk görev yeri, Sivas vilayetinin Tokat sancağına bağlı Erbaa kazasıdır. 14 Eylül 1902 tarihinde dokuz yüz kuruş maaşla başladığı ilk kaymakamlığı, Erbaa'da bulunan müteneffizân ile (nüfuzlu kimselerle) bozuşmasından dolayı biraz problemlili geçmiştir. Burada rahat edemeyen Reşid Bey, Mecitözü kaymakamı ile becayiş yapmak istemiştir.²⁹ Her iki kaymakamın da talebi uygun görülerek 19 Ekim 1904 tarihinde Mecitözü kaymakamı olarak tayin edilmiştir.³⁰

Reşid Bey, kaymakamlık görevinin ilk yıllarında gerekli süreyi doldurmasıyla üçüncü sınıf kaymakamlıktan ikinci sınıf kaymakamlığa terfi ederek 19 Nisan 1906 tarihinde bin yüz yirmi beş kuruş maaşla Gümüşhacıköy Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir. Buradaki görevi esnasında ailevi sebeplerini ileri sürerek İstanbul'da bulunması gerektiğini ifade eden bir izin dilekçesi yazmıştır. Reşid Bey'in bu

²⁸ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 162-163.

²⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*, No. 333, Gömlek No. 5.

³⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*, No. 331, Gömlek No. 131.

talebi, Sivas valisi Reşid Akif Paşa tarafından bakanlığa iletilmiştir. Ancak gelen yazıda, kaymakamlara uzun süreli izinlerin verilemeyeceği, görev yerlerinde bulunmalarının uygun olacağı gerekçesi ile Reşid Fânî'nin izin talebi reddedilmiştir. Yazışmalardan anladığımızı göre Reşid Bey, birkaç kez daha talepte bulunmuştur. Bakanlık tarafından Sivas sancağına gönderilen yazıda "Gümüşhacıköy Kaymakamı Reşid Bey'e izin verilemeyeceği, şayet ısrarına devam ederse ileride başka bir göreve atanmak üzere istifa etmesi gerektiği" bildirilmiştir.³¹ Reşid Fânî'nin burada neden kalmak istemediği ya da gerçekten ailevi bir sebebinin olup olmadığı hakkında bir malumatımız bulunmamaktadır. Bir süre sonra yeni bir becayiş talebi ile bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan, Yanya sancağına bağlı Koniçe kazası kaymakamı Rauf Efendi ile yer değiştirmiştir. 6 Temmuz 1908 tarihinde başlayan Koniçe kaymakamlığı görevi çok kısa sürmüş, 7 Ekim 1908'de bugünkü ismi Mustafa Kemalpaşa olan Kirmasti kazası kaymakamlığına tayin edilmiştir. Kirmasti'nin havasının kendisine iyi gelmediği gerekçesi ile yeni bir becayiş talebinde bulunan Reşid Bey, 14 Mayıs 1909 tarihinde Bolvadin kaymakamlığına nakledilmiştir.³²

Reşid Fânî, Bolvadin kaymakamı olarak görev yaptığı esnada Hüdavendigâr vilayetinin kararı ile 11 Aralık 1909'da babasının da görev yaptığı Yenişehir kaymakamlığına tayin edilmiştir. İkinci sınıf kaymakam rütbesi ile görev yapan Reşid Bey, 10 Haziran 1911 tarihinde ikinci sınıf kaymakamlıktan birinci sınıf kaymakamlığa terfi etmiştir. 28 Temmuz 1913 tarihinde Derik kazası kaymakamlığına nakledilmiştir. Reşid Bey'in buraya kadar yazmış olduğumuz görev yeri bilgileri, Sicill-i ahval defterinde Mehmed Reşid Bey için ayrılmış sayfada mevcuttur.³³ Buradan sonraki atama ve görev değişiklikleri Sicill-i ahval defterinde kayıt altına alınmamıştır.

Reşid Fânî'nin bundan sonraki görev yerleri hakkındaki bilgiler, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri üzerinde yaptığımız araştırmalar sonucu ulaştığımız kararname ve dilekçeler dikkate alınarak aktarılacaktır. Derik Kaymakamlığı'na bir şikâyet nedeniyle gönderilen Reşid Bey, burada çok durmamış ve istifa etmiştir. Kısa bir süre boşta kaldıktan sonra 18 Nisan 1914'te Samsun'un Lâdik kazası kaymakamlığına atanmıştır.³⁴ Yaklaşık iki yıl süren Lâdik kaymakamlığının ardından, Dahiliye Nezareti'nin 20 Kânunusani 1331 tarihli yazısı ile 2 Şubat 1916'da Giresun kaymakamlığına atanmıştır.³⁵ Yine bir becayiş talebi³⁶ ile Giresun'dan Boyabat kaymakamlığına atanan Reşid Bey, 11 Şubat 1917 tarihinde buradaki görevine başlamıştır. Boyabat kaymakamı Reşid Bey, mal müdürü Halil ve tahsil memuru Hakkı ile bazı memurlar hakkında, Boyabat kazasında toplanan öşürün, kıtlık yıllar-

³¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]*, No. 1208 Gömlek No. 44.

³² (BOA), *[DH.SAİD.d]*, No. 92, Gömlek No. 331.

³³ (BOA), *[DH.SAİD.d]*, No. 92, Gömlek No. 331.

³⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Babrali Evrak Odası Evrakı [BEO]*, No. 4278, Gömlek No. 320784.

³⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Babrali Evrak Odası Evrakı [BEO]*, No. 4396, Gömlek No. 329695.

³⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*, No. 72, Gömlek No. 175.

rında toplanan öşürlerden bile az olmasına sebep oldukları gerekçesi ile soruştur-
ma açılmıştır.³⁷ Bu soruşturma sonucu görevinden azledilen Reşid Bey'in yerine
Tortum kaymakamı Akif Bey atanmıştır.³⁸

Boyabat kaymakamı iken azledilen Reşid Bey, bu tarihlerde “veliyü'l-emr-i
zamâna takdim” başlığı ile bir *Şikâyetname* kaleme almıştır.³⁹ Manzumede, Mek-
teb-i Mülkiye'den mezun olalı tam yirmi yıl geçtiğini, on yedi yıldır kaymakamlık
yaptığını, birçok arkadaşının ve meslektaşının vali vezir olduğunu, kendisinin de
artık mutasarrıf olarak görev yapmak istediğini belirtmiştir. Birçok makam sahibi
kişinin, meydanı boş bulduğu için bu makamlarda olduğunu, altın ve gümüşlerle
ceplerini doldurduklarını, servet ve şehvet için günde binlerce mel'ânet yaptıkları-
nı söylemiştir. Aynı manzume içerisinde Sivas valilerinden Reşid Akif Paşa'nın hi-
mayesinde altı sene kaymakamlık yaptığını ve hiç sıkıntı çekmediğini ifade eden
Reşid Fânî, şantajcılar ve kendisinin başarısını hazmedemeyenlerin türlü iftiralarla
milleti aldattığını, sürgününe sebep olduğunu; anlayıp sorgulamadan kendisinin
İttihat müntesibi zannedilerek azledildiğini şiirinde şu şekilde söylemektedir:

İşte ğarîb mes'ele, bizde fenâ i'tiyâd:

Añlamadan bir işi yapmağa derler cihâd!

Şâ'iri zannettiler müntesib-i İttihâd,

'Azlime derhâl karar verdi bu aşhâb-ı dâd

Hâlet-i rûhiyyeyi añla ğarîb kaymakam!

*Yirmi sene hıdmetiñ karşılığ: İntikâm!*⁴⁰

Kaymakamlık görevinden azledilmesi sonucunda bir süre boşa kalan Reşid
Fânî'nin, boşa kaldığı esnada ne yaptığı, nerede bulunduğu hakkında bir maluma-
tımız yoktur. *Fânî Çiçekler* adlı mecmuada yer alan manzumelerin en son 1335 ta-
rihinde kaleme alındığı görülmektedir. Bu tarihler Reşid Fânî'nin Boyabat ve Si-
nop'ta bulunduğu tarihlere denk gelmekte ve eser içerisinde 1335/1919 tarihin-
den sonra yazılmış bir manzume bulunmamaktadır. *Fânî Çiçekler*'de 1919 yılından
sonra yazılmış şiirlerin bulunmaması nedeniyle görevinden azledildikten sonra
nereye gittiği hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Muhtemelen İstanbul'a dönüp bir
süre orada yaşadığını düşünmekteyiz.

Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler adlı eserdeki bilgiye göre 26 Mart 1919'da Bo-
yabat kaymakamlığından, Dahiliye Nezareti Müdürler Encümeni kararıyla azledilen
Reşid Bey, 24 Kasım 1919'da Karacabey kaymakamı olarak yeniden tayin edilmiş-
tir.⁴¹ Kaynak gösterilmeden verilen bu bilgiyi doğrulamak amacıyla Devlet Arşiv-
leri'nde yaptığımız araştırma sonucunda Reşid Bey'in bu tarihlerde Karacabey

³⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı [DH.İ.UM.EK]*, No. 50, Gömlek No. 90.

³⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*, No. 4567, Gömlek No. 342512.

³⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 582-587.

⁴⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 586.

⁴¹ Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)* (Ankara: Mars Matbaası, 1968), 3/818.

kaymakamı olarak atandığına dair bir belgeye rastlayamadık. Hatta yakın tarihlerde başka kaymakamların isimleri Karacabey kaymakamı olarak zikredilmektedir. 1 Eylül 1925 tarihinde Türkiye Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal imzalı kararnamede, Ilgaz kaymakamı Şevket Bey'in adliye mesleğine intisabı dolayısıyla boşalan kaymakamlık makamına Karacabey Kaymakamı Reşid Bey'in atandığı yazmaktadır.⁴² Bu bilgilerden yola çıkarak; Reşid Bey'in Boyabat kaymakamlığından azledildikten sonra Karacabey'e yeniden tayin edildiği bilgisi doğrudur. Ancak ne zaman Karacabey'e atandığı ya da bu görevinde ne kadar kaldığı hususunda elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Reşid Fânî'nin kaymakam olarak görev yaptığı son yer Çankırı'nın Ilgaz ilçesi olmuştur. 9 Ocak 1928'de Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal imzasıyla yayımlanan kararnamede; âcizliği (yaşlılığı) ve kendilerinden istifade olunamayacağı gerekçesi ile 51 yaşında emekli edilmiştir.⁴³

Reşid Fânî'nin devlet görevinden emekli edilmesi dolayısıyla hakkında başka arşiv belgesine ulaşamadık. Bundan dolayı araştırmalarımızı son yaşadığı bölge olan Ilgaz, Çankırı civarında yayımlanan yerel gazete ve dergilere yoğunlaştırdık. Reşid Fânî'nin Çankırı hakkında yazmış olduğu şiirlerden, burayı ve Çankırı halkını çok sevdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kendisi hakkında yapılan gazete haberlerinden de Çankırı'nın Reşid Bey'i çok sevdiği görülmektedir. Reşid Fânî'nin, Ilgaz kaymakamlığından emekli olduktan sonra bir süre daha burada kaldığı ve kendisine başka görevlerin verildiği, Çankırı yerel gazetelerinde bulunan haberlerden öğrenilmektedir. *Çankırı Gazetesi*'nde tayin duyurularının yapıldığı bir haberde "münhal olan Saray karyesi muallim vekâletine Ilgaz kaymakamlığından mütekit Reşid Fânî Bey'in tayin kılındığı istihbar kılınmıştır. Mîr-i mûmâ ileyhi tebrik eder muvaffakiyetler temenni eyleriz."⁴⁴ yazmaktadır.

Reşid Fânî'nin adının geçtiği diğer gazete haberlerinde, Reşid Bey'in kaymakamlık sürecinde yaptığı geziler, toplantılar ve seyahatlerin haberleri bulunmaktadır. Saray köyündeki muallim vekaleti görevinin ardından Ilgaz'da kalmaya devam etmiştir. 17 Haziran 1930 tarihli *Çankırı Gazetesi*'nde "(...) açık bulunan Ilgaz kazası kütüphane memurluğuna mezkûr kaza kaymakamlığından mütekit Reşid Fânî Bey vekâleten tayin edilmiştir. Reşid Fânî Bey Mülkiye Mektebi mezunlarından ve Türk şairlerindedir. Kendilerine muvaffakiyetler temenni eyleriz."⁴⁵ haberi bulunmaktadır. Bu görev, Reşid Fânî'nin ulaşabildiğimiz son görevidir.

Reşid Fânî'nin memuriyet hayatı incelendiğinde birçok atama ve becayiş dikkat çekmektedir. Zaman zaman idarecilerle, devlet adamlarıyla veya bulunduğu

⁴² Osmanlı Arşivi (BOA), *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0]*, No. 17-40-8, Gömlek No. 6.

⁴³ Osmanlı Arşivi (BOA), *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0]*, No. 37-38-6, Gömlek No. 3.

⁴⁴ *Çankırı Gazetesi*, "Tayin" (03 Nisan 1928), 1.

⁴⁵ *Çankırı Gazetesi*, "Tayin" (17 Haziran 1930), 1.

bölgenin halkı ile sorunlar yaşamış olsa da halkın sevgisini kazanmış, onların dertleri ile ilgilenen başarılı bir kaymakam olduğunu kendisinin yazdığı manzumelerden, bazı gazete ve arşiv belgelerinden anlıyoruz. Ömrünün yaklaşık yirmi altı yılını kaymakam olarak halkının ve devletin hizmetinde geçiren Reşid Fânî, imkân ve fırsat bulsaydı daha yüksek makamlara ulaşabilecek nitelikte bir şahsiyettir. Ancak zamanın ve düşman işgalinden kurtulup yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin şartları gereği, diğer devlet adamlarına göre geri planda kaldığı görülmektedir. Daha yüksek makamlara ulaşmayı arzu etse de buna nail olamamıştır.

Tablo 1. *Reşid Fânî Görev Yerleri ve Atama Tarihleri*

Atama Tarihi	Görev Yeri
Ağustos 1899	Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi üçüncü sınıf mülazımlığı
20 Mart 1900	Maliye Nezaret-i Celilesi Mektubi Kalemi kâtipliği
20 Haziran 1900	İzmit sancağı mutasarrıflığı maiyet memurluğu
14 Eylül 1902	Erbaa Kaymakamlığı
19 Ekim 1904	Mecitözü Kaymakamlığı
19 Nisan 1906	Gümüşhacıköy Kaymakamlığı
6 Temmuz 1908	Koniçe Kaymakamlığı
7 Ekim 1908	Kirmastî Kaymakamlığı
14 Mayıs 1909	Bolvadin Kaymakamlığı
11 Aralık 1909	Yenişehir Kaymakamlığı
28 Temmuz 1913	Derik Kaymakamlığı
18 Nisan 1914	Lâdik Kaymakamlığı
2 Şubat 1916	Giresun Kaymakamlığı
11 Şubat 1917	Boyabat Kaymakamlığı
17 Nisan 1919	Boyabat Kaymakamlığı'ndan azledilmiştir.
24 Kasım 1919	Karacabey Kaymakamlığı
1 Eylül 1925	İlgaz Kaymakamlığı
9 Ocak 1928	İlgaz Kaymakamlığından emekli oldu.
Nisan 1928	İlgaz, Saray karyesi muallim vekâleti
Haziran 1930	İlgaz Kütüphanesi Memurluğu

1.7. Vefatı

Reşid Fânî'nin vefatı hakkında arşiv belgelerinde ve gazetelerde bir bilgi bulunmamaktadır. 1899 Mekteb-i Mülkiye mezunlarından olan Reşid Bey'in ve sınıf arkadaşlarının kısa biyografileri, Ali Çankaya'nın hazırlamış olduğu *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* adlı eserde yer almaktadır. Bizim de ulaştığımız T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan sicil kayıtları ışığında Reşid Fânî'nin kısa bir biyografisinin bulunduğu bu eserdeki bilgilerde, Reşid Bey'in Karacabey kaymakamlığı yaptığı esnada Nisan 1920'de vefat ettiği yazmaktadır.⁴⁶ Ancak bizim elimizde bulunan şairin kendi derlemiş olduğu şiir kitaplarında ve arşiv belgelerinde yer alan tarihler bu vefat bilgisinin doğru olmadığını ispatlamaktadır. Reşid Bey, Karacabey kaymakamlığından sonra Ilgaz kaymakamlığına atanmış ve burada emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra da Ilgaz ve Çankırı çevresinde yaşamaya devam etmiştir.

Reşid Fânî'nin kronolojik hayatını oluştururken yoğun mesai harcadığımız arşiv belgelerinde ve gazete haberlerinde kendisinin vefatına dair bir bilgiye ulaşamadık. Bundan dolayı Reşid Fânî'nin vefat tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip olmamakla birlikte elimizde bulunan eserlerindeki son tarihli şiirlerin Çankırı'da kaleme alınması nedeniyle kendisinin 1930-1932 tarihleri civarında bu bölgelerde vefat etmiş olabileceğini düşünmekteyiz.

2. Eserleri

Şahsi kütüphanemizde, Reşid Fânî'nin kendi el yazısı ile yazmış olduğu üç adet eseri bulunmaktadır. Şiirler üzerine düştüğü bazı notlarda ve yaptığı açıklamalarda zaman zaman okuyucuya seslenmesi, onun bu eserleri bastırmak ve çoğaltmak niyeti ile kaleme aldığını göstermektedir. Fakat buna imkân bulamamış, eserler yazılı nüshaları ile kendisinde kalmıştır. Tarafımıza satın alma yolu ile ulaşan bu eserlerin, Reşid Fânî'nin elinden çıktıktan sonraki serüveni hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde, şimdiye kadar adı hiçbir kaynaktan şair olarak geçmeyen, fakat yaşadığı devirde çevresi tarafından şair olarak nitelendirilen Reşid Fânî'nin kendi şiirlerini toplamış olduğu eserlerinden bahsedeceğiz.

2.1. Fânî Çiçekler

Reşid Fânî'nin en hacimli eseri *Fânî Çiçekler* adını verdiği eseridir. Eserin ilk sayfasında bir paragraftan oluşan mukaddime bölümü bulunmaktadır. 1 Ağustos 1327'de Yenişehir'de yazılan bu mukaddimedeki; şairin eserini bu tarihten itibaren oluşturmaya başladığını anlıyoruz. Çocukluk yıllarında yazmış olduğu şiirlerle beraber talebelik döneminde yazmış olduğu şiirler de dahil olmak üzere bu tarihten önce ve sonra yazmış olduğu şiirlerini mecmuasına alan şair, mukaddimedeki şiir

⁴⁶ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, 3/818.

sayfalarının bu sonsuz kâinat içerisinde bir noktadan ibaret olduğunu söylemektedir. Bu noktanın, yani kendi şiirlerinin ve şiir kabiliyetinin sonsuz feza gibi genişleyip yayılacak şekilde yeteneğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Şair, eşarını bir kişiye bile gösterebilse, onları kendinden haberdar edebilse yine de mahzun kalmaya devam edecektir. Eserin başında yer alan ve “mukaddime” başlığı ile yer alan giriş bölümü şu şekildedir:

Şahâ'if-i eş'arım kitâb-ı kâ'inâttan bir nokţadır; bu nokţanın fezâ-yı nâ-mütenâhî gibi tevessu'a isti'dâdı var ise de kudret-i kâhire-i Hudâ'ya karşı bir hiçden 'ibârettir. Binâ'en 'aleyh bu 'âlem-i hiçide bir mevcûdiyyet-i fânîye gösterebilsem bile yine pek müte'ellim kalacağıma şübhe yokdur; çünkü.....⁴⁷

1 Ağustos 1327: Yeñişehir

Fânî

Eser, toplamda 751 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfa, şair tarafından numaralandırılmıştır. 409-420, 423-430, 434-450, 465-500, 539-550, 586-600, 669-750 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır. Kitaba *Fânî Çiçekler* adının verilmesi hem şairin mahlasının *Fânî* oluşu hem de bu mahlası ilk kez kullandığı manzumenin başlığının *Fânî Çiçekler* olmasındandır. 371 adet manzumenin yer aldığı mecmuada, Reşid Fânî'nin çocuk yaşlarında yazmış olduğu şiirlerden, tarih manzumelerine kadar birçok nazım şeklinde yazmış olduğu şiirleri yer almaktadır. Eserin 301. sayfasından itibaren “Divañçe-i Fânî” başlığı altında yazılan manzumelerde her harften en az bir gazel yazılmıştır. Eser içerisinde yer alan şiirlerin muhtevası oldukça geniştir. Yaşadığı dönemin sosyal ve idari yapısı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında çekilen yoksulluk, Türk halkının göstermiş olduğu büyük cesaret ve kahramanlıklar, mekân ve doğa tasvirleri, çiçekler için yazılan şiirlere kadar birçok konu yer almaktadır. Eser içerisinde bulunan şiirlerin nerede ve hangi tarihte yazıldığı şair tarafından belirtilmiştir. Buna göre *Fânî Çiçekler*'de yer alan en ileri tarihli şiirler 1335/1919 yılında inşa edilen şiirlerdir.

2.2. Türk Güneşi, Türk'ün Eşi

Elimizde yazma halinde bulunan kitabın adı, kitap içerisinde kapak bölümünde ya da herhangi bir sayfasında yer almamaktadır. Biz *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi* başlığını, Reşid Fânî'nin yayımlanmış bir şiiri üzerine yazdığı dipnottan öğreniyoruz. “Muhterem Kemal Cenap Bey'e Ankara'dan hediyem” notu ile yayımlanan “Sevgili Ankara'ya Hitabelerim” başlıklı şiirinin son beyti ve yazılan dipnot şu şekildedir:

Vasfın ile mâlî olacak gerçi kitâbım*

Afv et beni az oldu fakat şimdi hitâbım

*İstiklâl Harbî'ne ait mefâhir-i mu'azzama-i milliyyemiz musavver olmak üzere der-dest-i inşâd bulunan “Türk Güneşi, Türk'ün Eşi” nâmındaki manzum büyük

⁴⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 1.

kitâbıma telmîhen yazılmıştır. R. Fânî⁴⁸

Eser, *Fânî Çiçekler'e* göre çok daha küçük hacimlidir. Kalıp olarak ince ve uzun bir yapıya sahip olan eser içerisinde, “Sevgili Ankara’ya Hitabelerim” adlı manzumeler başta olmak üzere, “Halas Güneşi”, “Büyük Gazimize”, “Vatan Marşı”, “Türk Tayyare Marşı” vb. vatan ve Atatürk muhtevalı şiirlerin yer alması nedeniyle; şairin eserine *Türk Güneşi*, *Türk’ün Eşi* ismini vermiş olabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca eser içerisinde Arap harflerinden Latin harflerine geçilmesi, fes takmanın yasaklanması vb. yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin getirmiş olduğu inkılaplar hakkında yazılmış manzumeler de bulunmaktadır.

Gâh fânî, gâhi şeydâ bir kalendar şâ’irim

Halka ‘aşık Haqq’a meftûn, sözde sâzda mâhirim

Doğruluktan, doğru sözden inhinâ kâbil degil

Biñ ziyân görsem, bilâ pervâ yine haqq söylerim!

M. Reşid Fânî

Giriş bölümünde yukarıdaki dördlüğün olduğu eserde, Reşid Fânî’nin 1925-1928 yılları arasında yazmış olduğu şiirler bulunmaktadır. Birçok sayfanın boş olması ve bazı şiirlerin yarım bırakılması eserin şair tarafından tamama erdirilmediğini göstermektedir.

2.3. Öyleyse Dostlar

Reşid Fânî’ye ait şahsi kütüphanemizde bulunan diğer bir eser, *Öyleyse Dostlar* isimli mecmuadır. İlk sayfada yer alan mukaddimeye göre eserin 22 Kânunusani 1926 tarihinde Ilgaz’da yazılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Reşid Fânî, bu eserinde de yeniliklerden bahsetmiş, hurafelerden ve eski alışkanlıklardan uzak durulması tavsiyesinde bulunmuştur. Eserde yer alan şiirler serbest ölçü ve düzenle kaleme alınmıştır. 97 sayfadan oluşan bu küçük deftere yazılan şiirlerin tamamlanmadığı görülmektedir. Reşid Fânî mukaddimedede eserinin büyük milletine küçük bir hediye olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

İkhtisâdî, zirâ’î, şihhî dertlerimizi muşavver “gülünç ve acı” terânelerdir ki:

Teceddüd ve temeddün sâhasında atılmış ve atılacak nûrlu ve şu’urlu adımlarımızı, millî ve harsî her türlü harekâtımızı teshîl ve tesrî’ gâyesiyile inşâd edilmiştir. Öyleyse dostlar! Silsile-i eş’ârî edebî, ahlâkî, felsefî fıkraları câmi’ ve gâyet mü’esser hitâbelerdir ki:

Esâtîrî ve ‘an’anevî i’tikâd u hurâfelerle artık ebediyyen kaç’-ı ‘alâka edilmek zamânı çoktan hulûl etmiş ve hattâ mürûr etmekte bulunmuş olduğunu tefhîm ve tebliğ mefkûresiyile irâd ve kâffesi büyük milletime nâ-çizâne ihdâ edilmiş birer küçük tuhfe-i Fâniyedir! Zevk-i selîmi ve ‘azm u şebâti rehber ittihâz ederek dikkâtle oku!

⁴⁸ Demet Cansız, *Halk Yolu Mecmuası (1923-1927)* (Çankırı Belediyesi Yayınları, 2014), 2/1261. Reşid Fânî, “Sevgili Ankara’ya Hitâbelerim”, *Halk Yolu* 59 (01 Şubat 1926), 911-912.

*Añla! hoşuna gelen cümleleri seç! Ve Rûhuna şikvntı veren fıkraları geç!*⁴⁹

22 Kânûn-ı şâni 1926: İlğaz

R. Fânî

2.4. Çankırı Destanları

Çankırı Gazetesi'nde yer alan bir haberde, Reşid Fânî Bey'in *Çankırı Destanları* adında bir kitabı Çankırı Matbaası'nda iki bin adet bastırıldığını ve bundan gelecek hasılatı Tayyare ve Himâye-i Etfâl Cemiyetleri'ne bağışladığı yazmaktadır.⁵⁰ Yaptığımız araştırmalarda bu eserin basılı hâline ulaşamadık ancak *Türk Güneşi*, *Türk'ün Eşi* isimli eserde "Çankırı'ya Hitabelerim" başlıklı manzumeler bulunmaktadır. Bu manzumelere yazılan notta, haberde dile getirilen husus şair tarafından belirtilmiştir. Şair, "Çankırı'ya Hitabelerim" adlı manzumelere başkaca şiir ve kantolar ilave edilerek "Çankırı Destanları" ismi ile bastırıldığını ve Tayyare ve Himâye-i Etfâl Cemiyetleri yararlarına tevzi ettirildiğini ifade etmiştir.⁵¹ Çankırı kültürü için önemli sayılabilecek bu esere ulaşmasak da içerisinde bulunan şiirler elimizde mevcuttur.

2.5. Hatıra-ı Dil

Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler* adlı eserinde çocukluk yaşlarında yazmış olduğu şiirleri aktarırken on iki yaşlarında yazmış olduğu şiirleri derlediğini ve derlediği bu mecmuaya da *Hatıra-ı Dil* adını verdiğini söylemektedir. Mecmua elimizde değildir ve içerisinde bulunan şiirler hakkında bir bilğimiz yoktur. *Fânî Çiçekler*'de yer alan çocukluk şiirlerinin bu mecmua içerisinde de yer alması muhtemeldir.

... Amasya'dan on iki yaşında eşnâ-yı mufâraakatında "Hâtıra-ı Dil" nâmıyla tesmiye eylediğim mini mini bir mecmû'a-i eş'âra mâlik bulunuyordum ki fâtiha-i kelâmı ber-vech-i âtî bir kıt'a-i münâcât idi:

Cümle halkı halk eden Hâlık Hudâ

Halk edip merzûk eden Râzık Hudâ

Rahmetiñ bahrine yoktur nihâyet

*Nisbeten cürmüm kalil kıl mağfiret*⁵²

Sonuç ve Ekler

Reşid Fânî, Tanzimat sonrası yeni arayışlar içerisinde olan Türk şiirinin, klasik usulden kopuş yaşadığı bir edebî dönemde yaşamıştır. O, divan şiirinin nazım şekillerini kullanmış olsa da muhteva ve şekil bakımından yapılan yenilikleri de-

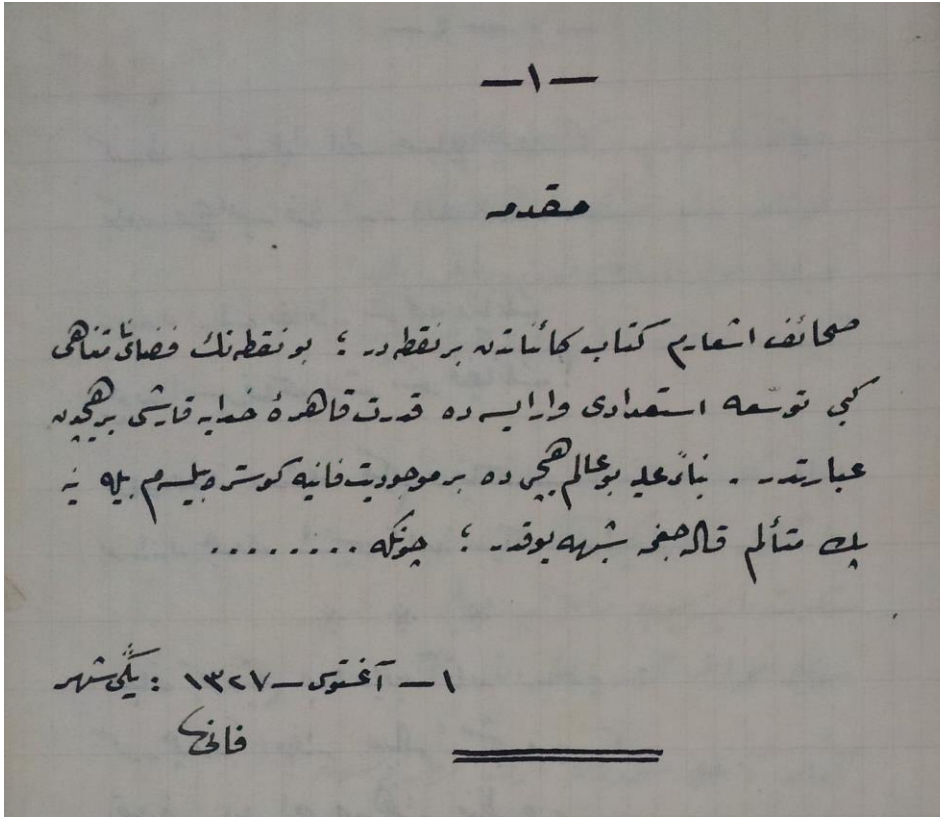
⁴⁹ Reşid Fânî, *Öyleyse Dostlar*, 1.

⁵⁰ *Çankırı Gazetesi*, "Vilayet Haberleri-Şâir Reşid Fânî Bey" (05 Haziran 1928), 1.

⁵¹ Reşid Fânî, *Türk Güneşi*, *Türk'ün Eşi*, 54.

⁵² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 506.

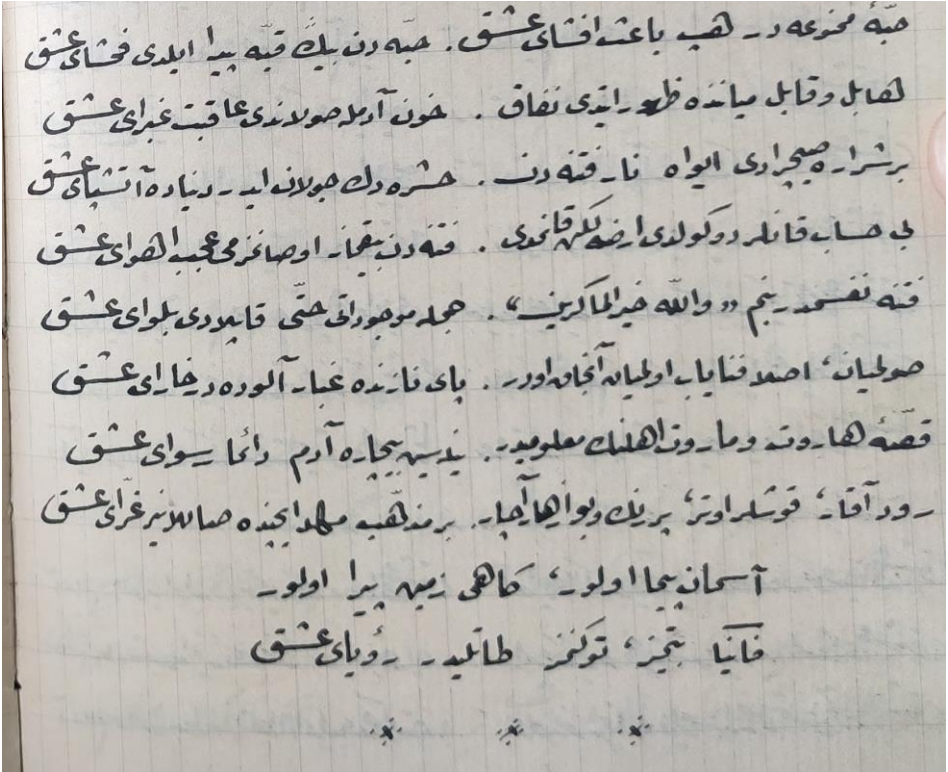
nemiş, dönemin Namık Kemal, Muallim Naci, Ziya Paşa gibi önemli şairlerinden etkilenecek şiirlerinde onlara yer vermiştir. Şimdiye kadar edebiyat tarihi ve edebiyat araştırmalarında adı ve eserleri hiçbir kaynakta yer almayan Reşid Fânî, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında yaşamış, şair bir devlet adamıdır. Şiirlerinin yayımlandığı bazı dergiler hakkında yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarında ya da makalelerde ismi geçse de kim olduğu bilinmediği için hakkında hiçbir bilgi verilmemektedir. Çocukluğundan itibaren şiir yazmaya hevesli ve kabiliyetli olan şairin, yazmış olduğu manzumeleri iki kapak arasında derleyip mecmua oluşturması çocukluğundan gelen bir alışkanlıktır. Bundan dolayı özellikle *Fânî Çiçekler* adlı eserinde yer alan manzumeler, şairi ve şiir anlayışını daha yakından tanıyabilmemiz için önem arz etmektedir. Biz bu çalışmamızda, adı unutulmuş bir şair hakkında kısa bir bilgi vererek, onu edebiyat dünyasına tanıtmayı ve ismini duyurmayı amaçladık. Reşid Fânî'nin hayatı, şahsiyeti ve *Fânî Çiçekler* adlı eseri hakkındaki tüm incelemelerimiz hazırlamakta olduğumuz doktora çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

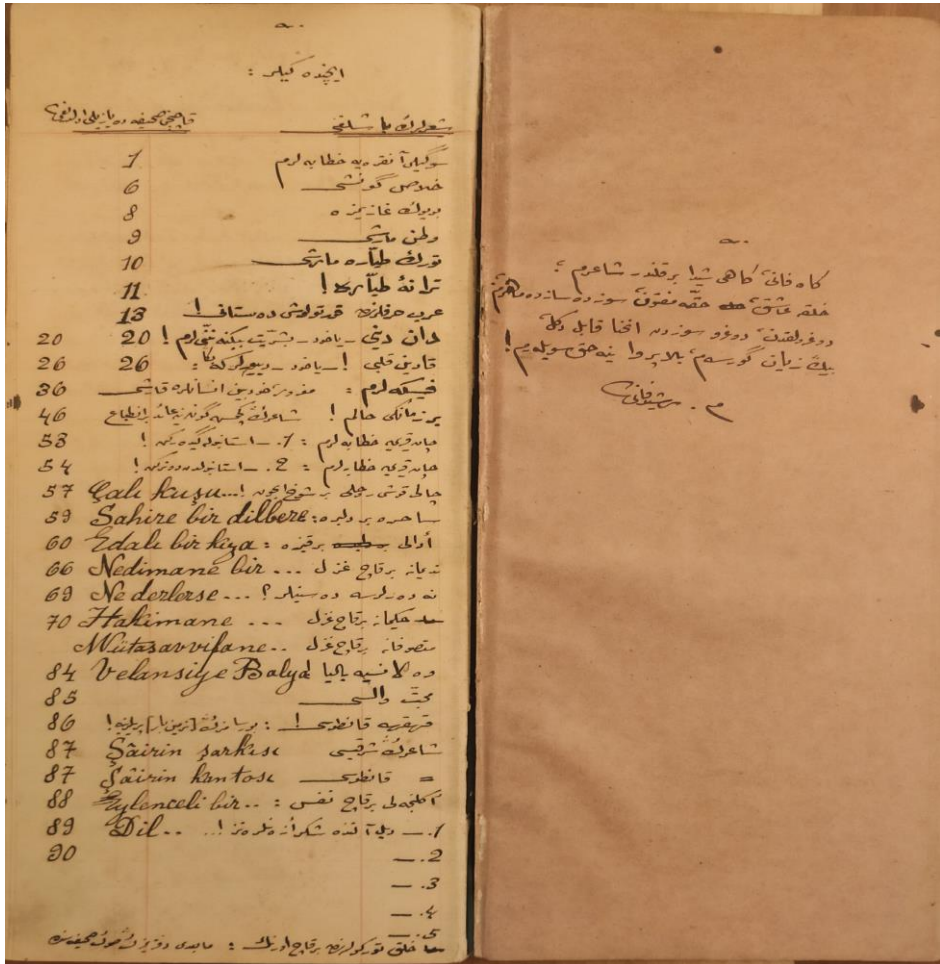
Resim 1. *Fânî Çiçekler* adlı eserin mukaddime bölümü

Resim 2. Reşid Fânî'nin harf inkılabından sonra kendi ismini Latin harfleri ile yazması ve imzası (Türk Güneşi Türk'ün Eşi, s. 8.)

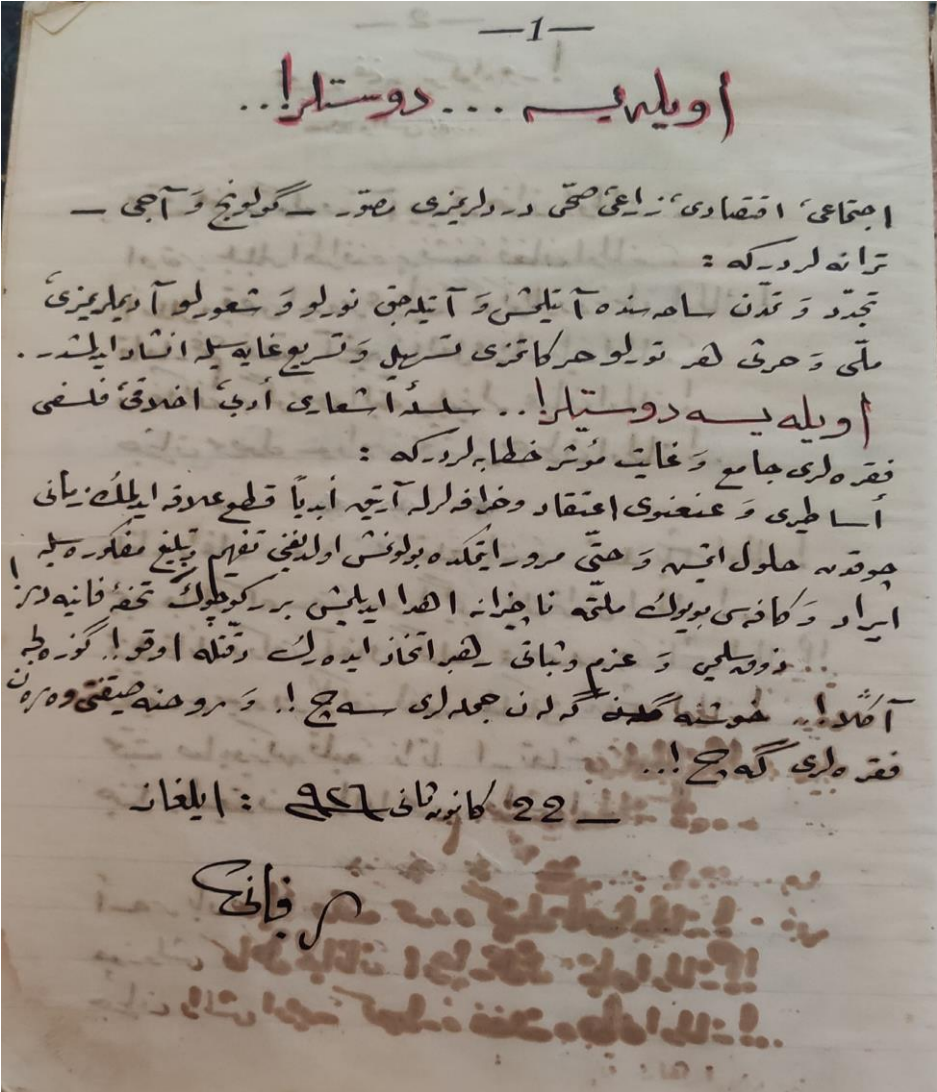

Resim 3. Fânî Çiçekler'den bir bölüm (Fânî Çiçekler, s. 340)

Resim 4. Türk Güneşi, Türk'ün Eşi isimli eserin kapak arkasına yazılan dörtlük ve içindikiler bölümü

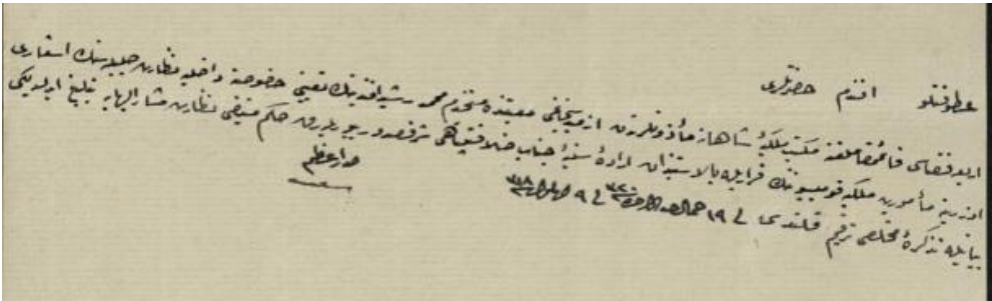

Resim 5. Öyleyse Dostlar adlı eserin mukaddime bölümü

Resim 6. Reşid Bey'in Sicill-i Ahvâl defterlerinde bulunan sicil kaydı (Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d], No. 92, Gömlek No. 331.)

Resim 7. Reşid Bey'in kaymakamlık yaptığı ilk görev yeri Erbaa'a atanması ile ilgili tayin yazısı (Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu [DH.TMIK.S.], No. 40, Gömlek No. 18.)

ایضا: رئیس مکتب عدلیہ انتظامیہ درویشیہ احمدیہ - تقاریر مذکورہ - واقعات فقہیہ و غیرہ
 یہ کہ فقہیہ ریہ فقہیہ وہ واقعات باقیہ بہ کما فی حق تبارک و تعالیٰ -
 ہرگز نہ ناراض ہوئے و فی الواقعہ - - - - - ۱۱ / ۱۱

تاریخ: ۱۱ / ۱۱
 غازی
 ہرگز نہ
 ہرگز نہ

Resim 8. Reşid Bey'in Ilgaz kaymakamlığına atanması ile ilgili Gazi Mustafa Kemal imzalı kararname

(Osmanlı Arşivi (BOA), Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0], No. 17-40-8, Gömlek No. 6.)

حکیم خان فائزخان ابراهیم اہم ، ایلیقاز فائزخان رشید ، عربسون فائزخان ، مصطفیٰ فرید بکلوک عزیزلی
 و کتبیلرندن استفادہ اولونہ مایمینی جمللری بالتدقیق اکتاشدیغین حاللرندہ مأمورین فانونک موافق برنجی
 مامورینہ یوقیفاً معاملہ ایفاسی تسیب ایدلستور .
 لشیر قرارنامہ نک اجرانہ دلتلیہ و کیلی مأمورین .

۱۹۰۸ / ۱ / ۹

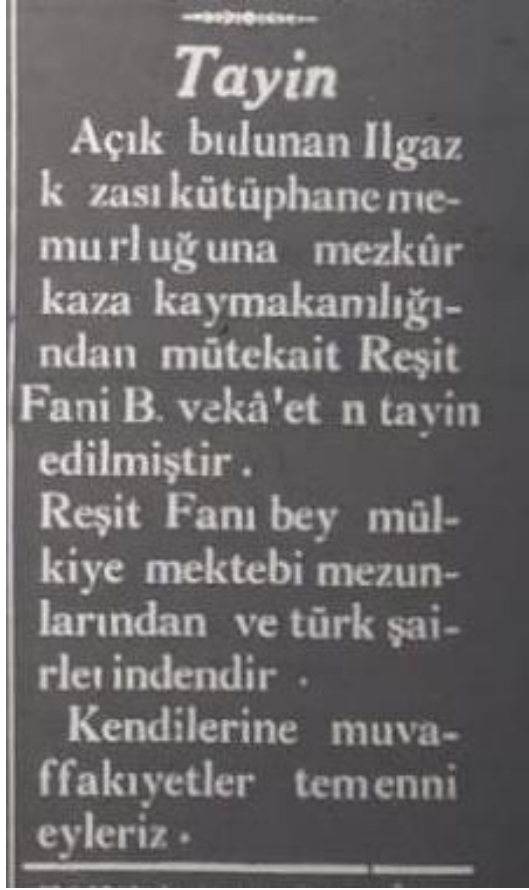
دائلیہ و کیلی
 یاز و کیلی

۱۱ - ۱ - ۲ - ۱۱

دائلیہ و کیلی

Resim 9. Ilgaz kaymakamı Reşid Bey, Hekimhan ve Arapsun kaymakamları ile birlikte yaşlılıkları nedeniyle emekli edilmelerine dair Gazi Mustafa Kemal imzalı kararname

(Osmanlı Arşivi (BOA), Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0], No. 37-38-6, Gömlek No. 3.)

Resim 10. Reşid Fânî'nin Ilgaz kütüphaneme murluğuna atanması ile ilgili Çankırı Gazetesi'nde çıkan haber

(Çankırı Gazetesi, "Tayin" (17 Haziran 1930), 1.)

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Albayrak, Hüseyin. *Dünden Bugüne Trabzon Basını (Trabzon, Batum, Gümüşhane, Rize, Giresun, Ordu ve Samsun Basını)*. 4 Cilt. Ankara: Trabzon İli ve ilçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, 2010.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*. No. 4278, Gömlek No. 320784.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*. No. 4396, Gömlek No. 329695.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*. No. 4567, Gömlek No. 342512.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0]*. No. 17-40-8,

- Gömlek No. 6.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0]*. No. 37-38-6, Gömlek No. 3.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı [DH.İ.UM.EK]*. No. 50, Gömlek No. 90.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]*. No. 205-8, Gömlek No. 4.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]*. No. 1208 Gömlek No. 44.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d.]*. No. 92, Gömlek No. 331.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d.]*. No. 18, Gömlek No. 413.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [İ.DH.]*. No. 1166, Gömlek No. 91142.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*. No. 333, Gömlek No. 5.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*. No. 331, Gömlek No. 131.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*. No. 72, Gömlek No. 175.
- (BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu [DH.TMIK.S.]*. No. 40, Gömlek No. 18.
- Cansız, Demet. *Halk Yolu Mecmuası (1923-1927)*. 2 Cilt. Çankırı Belediyesi Yayınları, 2014.
- Çankaya, Ali. *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*. 8 Cilt. Ankara: Mars Matbaası, 1968.
- Çankırı Gazetesi. "Tayin" (03 Nisan 1928), 1.
- Çankırı Gazetesi. "Tayin" (17 Haziran 1930), 1.
- Çankırı Gazetesi. "Vilayet Haberleri-Şâir Reşid Fânî Bey" (05 Haziran 1928), 1.
- Ergin, Veysel. "Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Basınında Kuzeyden Parlayan Bir Yıldız: Sinop Gazetesi". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 38 (09 Aralık 2015), 83-142.
- Ergin, Veysel. "Sinop'ta Cumhuriyet Devri Kültür Hayatını Yansıtan Bir Ayna: Edebî Sütunlar". *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 1/2 (01 Aralık 2015), 268-303.
- Erol, Salih. "Osmanlı Döneminde Yenişehir Kaymakamları (ve 1890 Yılında Atanmış Bir Kaymakamın Biyografisi)". *Yenişehir Gazetesi* (Ocak 2013), 11,12.
- Gençaslan, Yeliz. *İzler Mecmuası Üzerine Bir İnceleme, Açıklamalı Dizin ve Seçilmiş Metinler*. Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Güdek, Orhan. *Halka Doğru Dergisi, Tahlili Fihrist, İnceleme, Seçme Metinler*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Gültekin, Sabahattin. "1928'de Yayımlanan Bir Taşra Dergisi: 'Irmak' Üzerine". *Gazi Türkiyat* 1/11 (01 Eylül 2012), 179-199.
- Kıroğlu, Fatma Fusun. *Mütâreke Devri Türk Basınında Millî İztırâb ve Millî Mücâdele ile İlgili Şiirler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Reşid Fânî. *Fânî Çiçekler*, 1327.
- Reşid Fânî. "Sevgili Ankara'ya Hitâbelerim". *Halk Yolu* 59 (01 Şubat 1926), 911-912.
- Reşid Fânî. *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 1928.
- Vassaf, Osmanzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2015.

Yekbaş, Hakan. "Receb Vahyî ve 'Leyle-İ Regâ'ib' Adlı Regâibiyyesi". *Uluslararası Sosyal Ara tırmalar Dergisi* 4/17 (2011), 204-224.

Yiğitbaş, Maksut - Özdemir, Hüseyin. "Türkçü Bir Dergi: Halka Doğru ve Şiir Dünyası". *Edebî Eleştiri Dergisi Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı* (15 Aralık 2021), 249-263.